

Cinsiyetçilik ve Türkiye Solu

Erdem TÜRKÖZÜ

Okumakta olduğunuz bu makale, “Türkiye Solu ve Siyasal Kültür” başlıklı yüksek lisans tezimin, makale ile aynı başlığı taşıyan bölümünün gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir ve Türkiye Solu’nun cinsiyetçilik ile olan ilişkisini sorgulamayı amaçlamaktadır. Türkiye Solu’nda gözlemlediğim cinsiyetçiliğin kendine özgü niteliklerini, onu besleyen toplumsal ve siyasal evrenin yanı sıra altı başlık altında değerlendirilmeye çalıştım.

Son yirmi yılda Türkiye solu ve cinsiyetçilik ilişkisinin, feminist eleştirilerin de etkisiyle, farklı bir boyut kazandığı ve bu anlamda da bir dönüşümden geçtiği söylenebilir. Burada, Türkiye Solu’nun bir bölümünün bu dönüşüme kapıyı aralayıp, dönüşümü hızlandırmaya çalışırken, diğer bir bölümünün cinsiyetçi özü koruyabilmek için çeşitli stratejilere başvurduğunu ileri süreceğim. Türkiye Solu’nun cinsiyetçilikle ilişkisindeki belli başlı tarihsel kilometre taşlarını vurguladıktan sonra, Türkiye Solu’nun “Kutsal Aile”yi keşfi üzerinde durmayı uygun buldum. Türkiye Solu ve feminist hareketin ilişkisini sergilemek amacıyla 8 Mart 1999 bağlamında yayınlanmış çeşitli dergi yazılarına ele aldım. Dördüncü alt başlık altında, Türkiye’nin cinsiyetçi niteliği ağır basan “karalama kültürü” ile Sol’un ilişkisi değerlendirmeye çalıştım. Beşinci bölümde, kadınların yanı sıra cinsiyetçiliğin kurbanları arasında yer alan eşcinseller ile solun ilişkisi tartışıldı. Son bölümde ise, solun kullandığı cinsiyetçi metaforlara değinildi.

Cinsiyetçilik, patriarkal sistemi meşrulaştıran ve yeniden üreten ideoloji olarak tanımlanabilir. Patriarşi ise, “maddi bir temeli olan ve erkekler arasında hiyerarşik bir yapılanmayı, beraberinde getirirse de, onların kadınlar üzerinde hakimiyet kurmalarını

sağlayacak dayanışma ve karşılıklı bağımlılığı da yaratan ya da kuran, toplumsal ilişkiler dizisi”dir. (Tanımın oluşturulmasında yararlanılan kaynak, Hartmann, 1998: 123). Solun cinsiyetçiliğinin, sanıldığı gibi aksine, Türkiye gibi çevre ülkelerdeki sosyalist hareketlere özgü bir sorun olmadığı, Sheila Rowbotham’ın, sosyalist hareket içindeki deneyimleri açıkça ortaya koyar: “[Kadınlar olarak Rowbotham ve arkadaşları] hep bir orada var olamama duygusu içindeydik. Davetsiz misafirler olduğumuz açıktı. Onların egemenlik alanına girme cesareti gösterenlerimize derhal kendi yerimiz hatırlatılıverirdi. Erkekmişiz gibi davrandığımız sürece, onların sözcükleriyle, kavramlarıyla, kültürleriyle oynamamıza izin verilirdi. Yani, ya onların oyununu oynardınız, ya da hiç oynayamazdınız.” (Berktaş, 1995: 315)

Bizim Kadınlarımız’: Türkiye Solunun Kadına Bakışı

Nazım Hikmet’in *Kurtuluş Savaşı Destanı* adlı uzun şiirinde ki *Kadınlarımız* bölümü, pesimist bir yaklaşımla o zamandan bu yana pek bir şeylerin değişmediği düşünülecek olursa, Türkiye’deki kadınların konumunu, şiirsel bir dille yansıtmaktadır:

“ve sanki hiç yaşamamış gibi ölen/ ve soframızdaki yeri/ öküzmüzden sonra gelen/ ve dağlara kaçırıp uğruna hapis yatığımız/ ve ekinde, tütiünde, odunda ve pazardaki/ ve karasabana koşulan/ ve ağıllarda/ ıztısında yere saplı bıçakların/ oynak, ağır kalçaları ve zilleriyle bizim olan/ kadınlar/ bizim kadınlarımız” (Hikmet, 1974: 89-90)

Ayşe Kadioğlu’na göre, modernleşmeye ilişkin düzenlemelerin getirilmesiyle birlikte kadınlar, modernleşme projesinin vitrininde yer almaya başlamışlardır. Cumhuriyet döneminde bu gelenek sürdürülmüş, kadınların kamusal görünürlüğü ön plana çıkarılmış ve kadınlar modernlik görüntüsünün başlıca unsurları olarak gündeme gelmişlerdir. (Kadioğlu, 1999: 18-19) Türkiye’deki Kemalist, İslamcı, sosyalist kadın tipinin, Cumhuriyet kadınının esaretten kurtuluş sürecinin biçiminde saklı olduğunu öne süren Kadioğlu, bu akımların ortak özelliğinin kadınları fedakar olarak resmetmeleri ve birey olarak görmemeleri olduğunu ileri sürer. (Kadioğlu, 1999: 124) Bu çalışmada, Türkiye’deki sosyalist hareketin bu anlayışın dışına çıkamadığı gösterilmeye çalışıldı. Kadınları karar mekanizmalarından dışlayan Türkiye Solu, modernleşme akımının etkisiyle, Türkiye’deki diğer siyasal akımlar gibi, kadınları vitrinine çıkarmıştır. Berktaş kadınların, zaman zaman yönetici organlarda yer verilse bile bu, ‘mostralık’ bir konumdan öteye geçmemektedir. (Berktaş, 1995: 314) Başka bir metinde verdiği örnek söz konusu “mostralık konumunu” açıklar: Başka kadın militanlarca ‘hoppalık’la suçlanan kadın militan, kendisi gibi davranan erkek militanların neden uyarılmadığını sorar, suçlayan kadınlar “Biz partinin *vitriniyiz* daha dikkatli

olmalıyız,” yanıtını verir. (Berktaş, 1998: 126) Behice Boran, Latife Fegan, gibi, Türkiye Solu’nda sahip oldukları niteliklerle önemli konumlara gelmiş kadınlar vardır şüphesiz, bununla birlikte sayıları oldukça azdır.

Türkiye Solu’nda kadınlar vitrinde olmayı ve angarya işleri üstlenir. Yüklenen her iki görev de geleneksel cinsiyete dayalı işbölümünün kamusal alanda sürdürülmesi olarak değerlendirilebilir. Vitrinde olmanın, sosyalist kadının örnek militan tipinin gündelik hayatta taşıyıcılığını üstlenmesinin ötesinde, hayatta olmayan sosyalist erkeklerin ‘ana’ları ve eşleri olarak anılarını yaşatma görevini de yüklediği ileri sürülecektir. Örneğin, “Tutsak/şehit/kayıp” anaları, üzerinden siyaset yapılan bir toplumsal kategori olarak karşımıza çıkar. “Cumartesi Anneleri” jakobenist-politikist¹ kadının üzerine sayfalarca yazı yazdığı, her hafta gelişmeleri duyurduğu bir siyasal ‘mevzi’dir. Yaptığım dergi taramaları sırasında görebildiğim kadarıyla, jakobenist-politikist kanatta kadınların geleneksel rollerinden yola çıkılarak siyasallaştırılmasına tek karşı çıkan *Maya* dergisi çevresidir. (*Maya*, 1999: 10). Dönemin siyasal iktidarı Cumartesi Annelerinin karşısına, Cuma Annelerini çıkartarak kadınların geleneksel cinsiyete dayalı işbölümünün uzantısı olan kadınların vitrinde olma durumunu yeniden üretti.

Bu ölen erkeklerin anılarını yaşatma görevi, solun görece en duyarlı kesimleri tarafından da benimsenmiştir. 8-14 Mart 1987 tarihli *Yeni Gündem* dergisi, Gülten Savaşçı, Ertuğrul Kürkçü ve Orhan Savaşçı ile THKP/C, THKO, Dev-Genç, 12 Mart üzerine yapılmış bir söyleşiyi yayınladı. (Söyleşi mektupla yapılmıştır ve mektuplar ‘Savaşçı’ soyadı ile imzalanmıştır.) Mahir Çayan’ın eşi olan Gülten Savaşçı, metnin tamamında Gülten Çayan olarak anılır. (*Yeni Gündem*, 1989: 10-20) Kendisinden öldürülen eşinin anısını yaşatması beklenir.

Sıdika Su’dan da Ruhi Su’nun anısını yaşatma görevinin beklendiğini, Şebnem Atılğan’ın *Evensel Pazar*’da yayınlanan Sıdika Su ile yapmış olduğu söyleşide görebiliriz. Bu beklenti, sadece Sıdika Su’nun okuyucuya tanıtılış biçiminden değil, Sıdika Su’nun kendisinden söz edilmek istendiğini öğrendiğindeki şaşkınlıktan da çıkarsanabilir (Atılğan, 1998: 10-11). “Sıdika Su... Bir türkü adamının karısı. Arkadaşlığının sevdaya dönüştüğü andan itibaren eşinin yanında. Yılmayan, özverili binlerce kadın yüreğinden biri. Yılları birbirine ekleyen türkü adamı, eşinin de yoğun desteği ile sırtını dayadığı halkı tarafından benimsenmiş, sevilmiş, paylaşılmış. Türküleri dilden dile dolaşır olmuş...” Sıdika Su, söyleşide Ruhi Su’dan söz edeceklerini sanmıştır.

Söyleşinin ilerleyen satırlarından Sıdika Su’nun hayatının Ruhi Su ile tanışmasıyla

¹ *Jakobenist-politikist* kavram çiftinin benimsenmesinin nedeni, jakobenist kavramının belirli bir iktidarı ele geçirme stratejisini benimseyenleri; politikist kavramının ise sosyal olanı siyasete indirgeyen, totaliter bir dünya görüşü ve siyaset anlayışına işaret etmesidir.

Demokratik-katılımcı kavramı ise burada, toplulukları edilgen bir biçimde siyasallaştıran ve seferber eden anlayıştan farklı bir anlayışın söz konusu olduğuna işaret etmektedir.

başladığı, Ruhi Su'nun ölümünden sonra da Sıdıka Su'nun kendine ait bir hayatının olmadığı; halen Ruhi Su'nun anısını yaşatmak için yaşıyormuş gibi bir izlenim edinilebilir. Söyleşinin son cümleleri bu izlenimi iyice güçlendirir niteliktedir: “Kadın yüreğinin ne kadar büyük olduğuna bir kez daha inanıyorum şimdi. Ruhi Su artık yok ama, Sıdıka Hanım onun türkülerini genç insanlarla buluşturmaya devam ediyor.” Şebnem Atılğan sosyalist solda kadına biçilen toplumsal rolü oldukça açık bir biçimde ortaya koyuyor: Erkeğin destekçisi olmak, erkek öldüğünde bile onun anısını yaşatmak, bir gölge olgu olarak varlığını sürdürmeye çalışmak. Aynı *Evreysel Pazar*'da okuyucu mektuplarından biri, kadının toplumsal rolünü bir kez daha ortaya koyuyor: “Anne Zekiye, baskınlara alışmış, korkmaz olmuştu; yiğitleşmişti karşı koyuyordu. Çocuklarına, kocasına kendini siper ediyordu.” (Kınık, 1998: 15)

Sosyalist örgütlerde, kadınlara düşen görev bir tür dolgu unsuru olmaktır. Erkeklerin yapacak daha önemli işleri olduğunda yapılması gerekenleri (ki bu çoğu zaman angarya işler olacaktır) yapmak,² ve kamuflaj işlevi görmektir.³ Türkiye solunun son döneminde de kadınların görevleri konusunda önemli bir değişimin olmadığı Ayşe Düzkan ile yapılan söyleşide görülür: “Nitekim, yine şimdiki miting resimlerini geçmiştekilerle kıyasladığımızda daha fazla kadın olduğunu görebiliyoruz. Üniversitelerdeki genç kadınlardan kendilerinden ‘taş toplamanın ötesinde bir işlev beklenilmediğini duyuyoruz. Ama en azından buna itiraz etmenin ayıplanmadığı bir dönemdeyiz.” (Düzkan, 1999: 24)

Türkiye Solu'nda kadınların konumunu etkileyen bir başka etken daha vardır: Bu etken tek tanrılı dinlerin “kadının şeytana yakınlığı” anlayışının farklı bir zamana ve ideolojiye uyarlanmasıdır. (Berktaş, 1998: 124) Berktaş'a göre, Sol'da kadının denetim altında tutulmasının ilginç bir akılcılaştırması, kadının -salt kadın olduğu için- burjuvalaşmaya daha yatkın görülmesiydi. Bu anlayışın sonucu kadın militanların, “giyiminin, kuşamının”, ‘hal ve gidiş’inin kontrol edilmesiydi. “Hapishanede devrimcilerin ‘kadın arkadaşlar’ için yayınladıkları ‘kılık kıyafet genelgesi’ni hatırlayın: kimsenin aklına aynı şeyi ‘erkek arkadaşlar’ için yapmak gelmezdi!”

Aynı bakış açısının uzantısı olarak kadın, tıpkı içki, kumar ve uyuşturucu gibi ‘zararlı madde’ sayıldığından, sol kendini bundan sakınmak için çıkar yol olarak ‘bacı’ klişesini ön plana çıkardığı öne sürülebilir. Bacı, cinsiyet ve bireyselliği bastırılmış ‘kadın arkadaş’ tipi idi.⁴ “Bütün sevdam halkım, bütün kızlar bacım” formülasyonu ile, erkek militanlar,

2 12 Mart muhtırasından hemen sonra Sırrı Öztürk'ün mahkeme kapısından yeniden gözaltına alınmasını engellemek için bir kargaşa yaratılarak, Öztürk'ün kaçırılması gerekmektedir: “Kızların sayıca çokluğunun nedeni sonradan anlaşılmıştı. Erkek arkadaşlarının o sıralarda daha önemli işleri olduğundan kızların eylemi uygun görülüyordu.”(1997: 20).

3 “Kamuflaj açısından özellikle kız arkadaşlara çok gereksinme oluyordu.” (Zileli, 1998: 50)

4 Berktaş'ın bu saptamasını pekiştiren kısa bir öykü Levent Tayla ve Hüseyin Şimşek'in birlikte yazdıkları makalede yer alıyor: 1978'de birlikte aynı komitede mücadele eden bir kadın ve erkek birbirlerine

'kadın' denen, devrimci birliği ve dayanışmayı bozma potansiyeli taşıyan "fitne" unsurundan korunmaya çalıştılar. Berktaş, bu formülasyon ve anlayışın, İslami cemaatin birliğinin ve dayanışmasının bozulmaması için kadını ve kadına duyulan bireysel erotik aşkı dışlayan İslami ideolojiyle açık bağlantısı olduğunu ve hiç kimsenin aklına (bugün bile) bu bağlantının gelmediğini ileri sürer. (Berktaş, 1995: 314)

Bacı kavramının, erkek militanları koruma dışında işlevleri de olmalıdır. Özellikle, bu kavramının yaygınlaştığı 1970'li yıllarda potansiyel devrimci militanların kırdan kente yeni göç etmiş, birincil toplumsal ilişkilerin dışına çıkmamış kadınlar ve erkekler olduğu söylenebilir. Bu insanların, içinden geldikleri birincil toplumsal ilişkileri çerçevesinde siyasallaşmaları düşünüldüğünde bacı-kardeş kavramının kişi dışı ilişkilerin egemen olduğu kamusal alana girmelerini kolaylaştırdığı ileri sürülebilir. Bunun öngörülme sonuçları da olacaktır. Kamusal alanın kendisini bu şekilde yeniden üreten cemaat ilişkilerinin tehdidi karşısında başkalaşacağı öngörülebilir. Türkiye gibi kamusal alanın varlığının bile sorgulanabilir olduğu bir toplumda bunun daha da büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Burada bir varsayım olarak değinilen bu başkalaşma süreci ise üzerinde durulmaya değer olduğu kadar çok daha geniş bir çalışmanın konusudur.

Bacı kavramının üzerinde durulmayan bir başka boyutu daha vardır ki o da cinsler arası yakınlaşmayı kolaylaştıran boyutudur. Bir Çamşılı Türküsünün "Eğer senin gönlün bende yok ise/sen bana kardeş de, ben sana bacı" dizelerinde olduğu gibi ya da argonun gayri resmi atasözlerinden "Bacı demeden etek kalkmaz"da ifade edildiği gibi bir cinsler arası yakınlaştırıcı işlevi de olan bacı kavramının yaygınlaşmasının bir nedeni de bu işlevi olabilir. Ali Yıldırım'ın "Aşk ve bacı ne büyülü bir söz/daha ilk oturumda yasadışı ilan edildi/..." (Alpat, 1998: 43) dizelerinde ve 'Bacı Edebiyatı' kavramına yüklenen ("görünüşte devrimci kadınlarla erkeklerin özel ilişkilerini reddeder olup da, gizli kapaklı bir biçimde bu tür ilişkileri suiistimal etme tutumunun genel adı" (Alpat, 1998: 43)) anlam, bu varsayımı güçlendiren örnekler olarak görülebilir. Bu varsayım, yukarıda vurgulanan erkek militanları "kadın denen fitneden" koruma işlevini yadsımaz. Sadece bacı kavramının bir başka anlam katmanına işaret eder.

Türkiye'de, sosyalistlere karşı muhafazakar kesimleri kışkırtmak için kullanılan hikayelerden en bilineni sosyalistlerin ortaklaşa kullandığı 'mal'lardan birinin kadınlar

'bacı-abi' diye hitap etmektedir. 'Bir gün erkek , adıyla çağırırverdi kızı. 'Bacı' demedi. O anda 'abi' demeye son verdi kız. Artık her şey açığa çıkmıştı onlar için aylardır kendi içlerine gömdükleri çelişkiler bir tek sözcükle çözülmüştü.' Bacı ve abi cinsiyeti gizleyen adlardır. Bir 'bacı'ya adıyla seslenmek ona karşı ilginin dışavurumudur. Eskiden birbirleri için 'bacı-abi' olanlar, bir yıl sonra evlenmeye karar verirler. Birlikteliklerinin siyasal hareket içindeki konumlarını, sorumluluklarını geriletip geriletmeyeceğine karar verecek olan örgüt içi üst mercilere başvurularını yaparlar ve onayı beklemeden evlenirler. Örgüt yönetimi, iç disipline aykırı davrandığı gerekçesiyle tüm görevlerinden kızı azleder. (Tayla/Şimşek 1987: 46)

olduğunu ima eden kasket söylentisidir. Reha Çamuroğlu, bu kasket hikayesinin, Nizamlımlük'ün neredeyse bin yıl önce, Alevilere benzetilen Karmatiler için anlattığı serpuş hikayesinin kaskete çevrilip komünistlere yakıştırılmış hali olduğunu belirtir (Çamuroğlu, 1998: 114-115). Türkiye Solu'nun, tarihi boyunca bu tip saldırılar karşısında hep savunma konumunda kalmıştır: “Kasket’ vb. saldırılarını göğüslemek için, çareyi kolay tarafından- daha da ‘mazbut’ görünmeye çalışmakta bulmuştur. Ama daha önemlisi, bu ‘mazbutluk’ talebi, kadını denetim altında tutmaya yarıyor. Sol da, tıpkı toplumun bütünü gibi, kurallarını erkeğin koyduğu ve yürüttüğü bir toplumsal oluşum olduğundan, kadınların uyması gereken ‘klişe’leri gene solcu erkekler belirliyor. Zaten toplumun genelinde durum bin yıldır böyle olduğu için, ‘devrimci kadınlar’ da o klişelere uymayı hem doğal addediyorlar, hem de görev kabul ediyorlar. “Üstelik toplumun genelinde ‘burjuva’ görünmek çok berbat bir şey olmasa bile, Sol’da burjuva sayılmak bir felaket olduğundan ve kadınlara da ‘tabiaten’ burjuvalaşmaya yatkın oldukları fikri verildiğinden, onlar da kendilerine tembih edildiği gibi bu konuda daha ‘dikkatli’ olup ‘halkımızın’ değerlerine, yani ‘bacı’ klişesine sıkı sıkıya uymak zorunda hissettiler kendilerini.” (Berktay, 1998: 128)

Berktay’a göre, Türkiye Solu’nda, ‘Bacı’ eğilimi her zaman vardı ve bu eğiliminin billurlaşp teorisinin yapılması zamana ihtiyaç gösteriyordu. Nitekim 1975’lere gelindiğinde hem gerekli zaman geçmiş, hem de 12 Mart’ın baskı ve hapishane koşulları ‘zemin’i olgunlaştırmıştı (Berktay, 1998: 128). 12 Mart öncesinde, örneğin, Dev-Genç’in yandaşlarının özel yaşamlarını denetlemek, yönlendirmek gibi bir amacının olmadığı, Türkiye solunda yaygın bir inançtır. Dev-Genç’in büyük kentlerin dışına çıkmamış olması ve yandaşlarının “burjuva gençlik değerleri”ne sahip olmasından dolayı, kadın-erkek ilişkilerinin daha serbest olmasını sağladığı düşünülür⁵. Oysa ki, genç devrimciler arasında, “kızlarla sinemaya gitmek ayıptı o dönemde.” Arkadaşları Deniz Gezmiş’e Çemberlitaş’ta rastlarlar. Yirmi metre arkasından da Avniye, Deniz Gezmiş’in sevgilisi yürümektedir. Niye birlikte yürümedikleri sorulduğunda, Deniz, “görür alay edersiniz diye” yanıt vermiştir (Beşpınar, 1997: 2).

Ertuğrul Kürkçü Dev-Genç başkanı olduğu dönemde Dev-Genç’in on bin üyesi vardı. Bunlardan sadece 150-200’ü kadındı. Dev-Genç’in yetmiş kişilik yönetim kurulunda ise sadece iki kadın vardı. Merkez Yürütme Kurulunda ise hiç kadın yoktu. Alt birimlerde de yönetici başkan konumunda hiç kadın yoktu (Yıldırım/Meryem, 1997: 24). 12 Mart sonrasında da kadınların konumunda önemli bir değişiklik olmadığı öne sürülebilir. Kadınların örgütlerin yönetim kademelerinden dışlanmalarının yanı sıra onlardan hızla erkekleşmeleri beklenir. Cezmi Ersöz’ün, “Sosyalist dünyadaki

5 Böyle düşünenlere bir örnek, 1960’lı yılların sonunda ODTÜ’de Dev-Genç içinde yer alan Ali Yılmaz’dır (Tayla/Şimşek, 1987: 50).

kadınlar da geleceğin mutlu toplumu için hemen acilen erkekleşmekte buldular çareyi. Örneğin kendi adıma konuşursam, yaşadığım dönemlerde biz kendi kız arkadaşlarımızı erkekleştirdik. Sert konuşmak, dayılık yapmak gibi şeyler önemsendi. Kadınsılık, yumuşaklık, anlayış, sezgi gibi şeyler zaman kaybı olarak görüldü,” (Yıldırım/Meryem, 1997: 24). sözleri bu beklentiyi ve sonuçlarını ortaya koyar. Ersöz’ün son cümlesi içerdiği özcülükten dolayı cinsiyetçidir.

Kadınlar 1980 öncesinde de mücadele ediyorlardı ve 8 Mart o zaman da kadın örgütlenmeleri ve farklı yapılarda bir araya gelmiş kadınlar tarafından, emekçi kadınlar günü olarak ve ‘evlatlarının, kocalarının mücadelesine omuz vermiş kadınlar’ (Devecioğlu, 1990: 48) tarafından kutlanırdı. Ayşegül Devecioğlu’nun kadınları nitelermekte kullandığı sıfat Türkiye solunda kadınların ikincil rolünü ortaya koyuyor: evlatlarının, kocalarının mücadelesine omuz vermiş kadınlar. 12 Mart-12 Eylül arası dönemde Türkiye Solu birçok kadınlara yönelik örgüt kurmuştur. İlerici Kadınlar Derneği (TKP), Devrimci Kadın Dernekleri Federasyonu (Devrimci Yol), Demokratik Kadın Birliği (TSİP) bu örgütlerden birkaçıdır. Türkiye solunun bu örgütlere karşı pragmatist bir tutum aldığı söylenebilir. Bu kadın kolu tipi örgütlenmeler daha çok, Türkiye solunun levazım birliği işlevini görüyordu (Devecioğlu, 1990: 48). Kadınlara yönelik baskı ve eşitsizlik şeklindeki toplumsal sorunun ceremesini genel olarak sınıflı toplumun, özel olarak kapitalist toplumun sırtına yıkıp işin içinden çıkan Türkiye Solu sosyalizmin sihirli değneğiyle de bu adaletsizliğin ortadan kalkacağını savundu. Bu nedenle, Türkiye solunun 1980 öncesinde gerçek anlamda bir kadın sorunu olmadığını, 1980 sonrasında ise feminist hareketin verdiği mücadelenin sonunda kadın sorununun, Türkiye solunda geç de olsa hak ettiği yerini aldığını söyleyebiliriz. Feminist hareketin eleştirileri karşısında bir erkek sosyalistin kendi deneyimini aktarışı oldukça ilginçtir: “Sonradan kadın hareketinde bir kıpırdanma oldu, biz erkek devrimcilerin vallahi tufanı şaştı. Efendim devrimden kopuk da, şu da, bu da türü eleştiri tufanı başladı. Aslı ise sarsılan erkek egemenliğini savunma kılıfıydı yalnızca” (*Proleter Halkın Birliği*, 1999: 21).

Ama ‘erkek’lerin, erkek egemenliğini ve cinsiyet hiyerarşisini ele alışları üst perdeden “meta bir söylem ile” oldu. Berktaş, 1980 öncesinde, kadınlara akıl öğreten, normları kimin koyduğunu bir kez daha hatırlatan yazılarla karşılaşmadığını, çünkü o dönemde erkeklerin kendi egemenliklerine karşı bir tehdit algılamadıklarını vurguluyor. (Berktaş, 1995:323) .Konumlarının sarsıldığını duyumsayan sosyalist erkekler çeşitli önlemlere başvurdular. Bazı siyasi görüşlerin yandaşları, “feministler malı götürüyor” düşüncesiyle hiç de özel önem atfetmemelerine rağmen bu konuda bir dolu şey yazıp çizdiler “alternatif” örgütlenmeler oluşturdular. Hepsinin söyledikleri hemen hemen aynı şeydi; feminizme ne gerek var, sosyalizm var ya (Devecioğlu, 1990: 48).

Türkiye soluna karşı feminist eleştirilerin yoğunlaştığı 1980’lerin ikinci yarısından

günümüze kadar Türkiye solunun feminist eleştirileri göğüsleme stratejileri dört başlık altında toplanabilir: (a) sorunun kaynağı erkekler değil, sistemdir; (b) bağımsız kadın örgütlenmesini kabullenmek; (c) 'burjuva kadınlara karşı emekçi kadınlar' (ç) sorunun kaynağı kadınlardır.

Birinci strateji, sorunun sistem sorunu olduğunu öne süren yaklaşımdır: somut yanlış aslında somut bir erkeğin yanlışı değil, toplumun yanlışıdır, dolayısıyla o somut erkek sorumlu değildir; "meseleyi doğru kavramalı", "öncelikleri doğru saptamalıyız!" Sorun sistem sorunu olarak ortaya konduğunda kadınlara iki öneri (tehdit) sunulur: birincisi, bölücülük yapmayın, kadın sorunu devrim sorunundan sonra gelir, yoksa sarı sendikalar gibi mücadelenin birliğini bozarsınız ya da 'sevgi'nin yeniden keşfi. Kadınların erkeklere karşı sorumluluk ve güven duygusunu yeniden kazandırmayı amaçlayan, kadınların içindeki 'sevgiyi' onlara yeniden hatırlatan yazılar. Berktaş'ın kadınlara sorumluluklarını hatırlatan yazılara ironik yanıtı burada anılmaya değerdir:

"Ah nerde o eski, sevgi dolu, sorumlu, erkeğe güven duyan uysal kadınlar? Hepsini de feminizm yeli alıp götürmüş!" (Berktaş, 1995: 323)

Feminizmin etkisini kırmak, yoldan çıkmış ve çıkabilecek kadınları yeniden denetim altına almak için Sol'da bir başka strateji bağımsız kadın örgütlenmesini kabullenmektir. "Burada bağımsızlık kavramının ideolojik anlamda değil, örgütsel anlamda kullanıldığını belirtmek gerekir. Kadınların harekete geçirilebilmesi için onların özgül taleplerinden yola çıkmak gerektiği anlaşılmıştır ama, amaç kadınların kurtuluşu değil, '...süreç içerisinde kadın örgütünün kitlesini, toplumsal mücadele alanına çekmek'tir. Bu politikanın, kadınlara oy deposu olarak bakan ve onları kendi amaçları doğrultusunda harekete geçirmeye çalışan diğer siyasi parti ve akımların politikasından herhangi bir farkı yoktur." (Berktaş, 1995: 319-320)

Son yıllarda Türkiye solunun feminizme karşı mücadelesinde yeni bir stratejinin (üçüncü stratejinin) ortaya çıktığını öne sürebiliriz: "Burjuva" kadınlara karşı "emekçi" kadınları çıkarmak. Feminizmin temel önermelerinden biri, patriarşinin biyolojik farklılıkları kültürel farklılıklara dönüştürmesinin tüm toplumsal farklılıklarına rağmen tüm kadınları bir araya getiren ortak bir payda olduğudur. Biyolojik farklılıklar kadınların kamusal yaşamdan toptan dışlanmalarının nedeni olarak sunulur. Feminizme göre, bu toptan dışlama, tüm toplumsal farklılıklarına karşın, kadınların birlikte mücadelesini zorunlu kılmaktadır. Türkiye solunun büyük bir kısmı, feminizmin etkisini kırmak için, emek/sermaye çelişkisinin belirlediği geleneksel sınıf kimliği anlayışına sarılmakta ve feministlere karşı emekçi kadınları ön plana çıkarmaktadır. Yekpare bir kadın tanımına karşı çıkan bu yaklaşım, feminizmi emekçi kadın hareketiyle, emekçi kadın hareketini de 'kutsal' devrim mücadelesiyle sınırlamaya çalışmaktadır.⁶ Bu yaklaşımı

⁶ "Haksız savaşın birincil mağduru durumunda olan, evsiz-barksız bırakılan ve sokaklarda yatıp kalkmak,

benimseyenlerin, kadın sorununa klasik Marksist yaklaşımın da gerisine düştüğü söylenebilir. Engels, kadın sorununu açıklamak için burjuvazi-proletarya metaforunu kullanır. Bu metaforda erkek burjuvazi kadın proletaryadır. Engels'in metaforu her ne kadar sorunlu bir metafor ise de, kadın sorununun sınıfları dikine kesen bir sorun olduğunu göstermesi açısından yerindedir. Bu strateji, aşağıda yer alan 8 Mart ile ilgili bölümde açıkça görülebilir. Burada sadece 18 Nisan 1999 seçimlerinde SİP'in kadın adaylarını⁷ tanıttığı metinden birkaç alıntıyla yetineceğim. Örneklerle kadınlara karşı kadınlar:

Kadın adaylardan Ayşe Adalet Basa: "Bütün sınıfları kesen bir kadın sorunundan bahsetmek abes. Emekçi kadınların günlük yaşamda karşılaştığı sorunlarla, bu sorunlardan bihaber burjuva kadının 'kadın' olarak ortaklaşmasının nasıl mümkün olduğunu anlamıyorum. Tenceresini kaynatmaya, çocuklarının karnını doyurmaya çalışan kadın ile aşk ilişkilerinin hüsranı, biyolojik yaşlanma sorunları ile uğraşan kadını 'kadın sorunu' adı altında ortaklaştırmak 'ben yaptım oldu' demekle mümkün." (*Kadın ve Ülke/Sosyalist İktidar Gazetesi Eki*, 1999: 3) Ayşe Sayan: "Oysa bugün zengin sınıfın kadınları kumarla, köpek mamalarıyla uğraşmakta, zevk eğlence içerisinde kendi hayal alemlerinde yaşamaktadır. Ben emekçi, ezilen kadınlar adına inanıyorum ki, kadınların kurtuluşu Sosyalist Türkiye'de hayata geçecektir." (age: 4) Fadime Duman: "Tabii biz emekçi kadınlar da Hülya Avşar'la, Sibel Can'la eşit değiliz. Biz emekçi kadınlar bütün eşitsizliklerin kaynağı olan bu düzene karşı kadın-erkek yan yana mücadele etmeliyiz." (age: 4)

Feminist mücadelenin önünü açtığı sorgulamayı kanalize etmek için başvuru olan dördüncü strateji: "kabul, erkekler kadınları ezmektedir, ama kadınlar da kendilerini ezdirmemelidir" biçiminde formüle edilebilecek strateji olup, sosyalist kadınlarda kişilik bölünmesine yol açacak kadar tehlikeli bir strateji olduğu söylenebilir. Bu strateji Türkiye Solu için yeni olmasına rağmen, kökeni Yahudi/Hıristiyan geleneğindedir. Şeytan ile özdeşleştirilen kadın dünyadaki tüm kötülüklerin dolayısıyla kendi ezilmişliğinin de sorumlusudur. Bu stratejinin yetkin bir örneği *Halkın Günlüğü* dergisinde bulunabilir. 8 Mart 1999 bağlamında devrimcilerin toplumdaki kadın kategorisi için yapabilecekleri

fuhsa itilmek durumunda kalan çocuk yaşta kadınları, işkencehanelerde, esir kamplarında, köy meydanlarında çıplak soyulup tecavüze uğrayan kadınları, iyi niyetli küçük burjuva feministlerin, reformistlerin, onları düzene bağlayacak korumalarına terk etmemeliyiz. Ki bu demokratik çabaların dahi ne kadar az ve zayıf, üstelik bizler tarafından yalnız bırakılmış olduğu açıktır." (*Halkın Günlüğü*, 1999: 17)

7 SİP ve ÖDP, 18 Nisan seçimlerinde çok sayıda kadını aday olarak gösterdi. Neredeyse hemen hemen hiç kadın sorunundan söz etmeyen bir parti olan SİP'in kadın adaylarının oranı toplam adaylarının %60'ına ulaştığını kamuoyuna açıklaması ise oldukça şaşırtıcıydı. Her iki partinin bu tutumu hakkında Ayşe Düzkın'ın sorusunun yerinde olduğunu düşünüyorum: "Gerçekten seçilme şansımız olsaydı, bu rakamlar aynı mı olacaktı?" (Düzkan, 1999: 25)

ile başlayan yazı, örgüt içindeki kadınlara da seslenme gereği duyuyor:

“Nasıl ki mevcut toplumsal sistemdeki sınıf ilişkileri ve çelişkileri, kaçınılmaz olarak devrimci ve komünist yapılanmalara da yansıyor oralarda da yaşam bulabiliyorsa, kadın-erkek ilişkilerindeki toplumsal zafiyetler de, toplumda hakim olan erkek şoven şekillenmiş kültür de yapıya yansır. Bu durumda kendisinde böyle zafiyetler olan bir yapı, kadın ve erkek bileşenleriyle bir bütün olarak, nasıl toplumdaki kadın sorununa, kadının ezilmişliğine çözüm olabilecek, önderlik edebilecektir denebilir. (...) Tam da bu gerçeklikten dolayıdır ki, kadın sorunu özgülünde esas çözüm gücü olacak olan Komünist Partisi ve de özellikle o partinin kadın bileşenleridir. Kadının, devrimci kadının, ilk önce kendi ayakları ve ilkeleri üzerinde sağlamca dikilmesi başarılmadan, Komünist Partisinde dahi pratikte vuku bulan kadın sorunlarının, erkekler üzerinden, eleştiri-özeleştirelilerle çözülmesi esasen mümkün değildir. Bu bağlamda kadın devrimciler kendinden memnun ve kibirli olmaktan ciddiyetle kaçınmalıdır. Dolayısıyla Komünist Partisinde de, kadınların değişim ve dönüşümleri, kadın sorununun esas yönüdür. Çözüm gücü olacak olan kadındır. Bu durumda eleştiri de mızrağın sivri uçunun yöneltmesi gereken bileşen de kadındır. Yanlış anlaşılmasın; bunu esasen özeleştirel duruşuyla yapması gereken kadının kendisidir.” (*Halkın Günlüğü*, 1999: 17).

Eğer komünist partisini özlenen, uğrunda mücadele edilen toplumun mikro düzeyde bir modeli olarak görürsek, bu metinden feminist mücadelenin sosyalizme rağmen gerekliliği sonucu çıkarılabilir. Çünkü, ‘kendinden memnun ve kibirli olmaması’ önerilen partili kadınların, ‘üstün bilinçle donanmış’ erkeklere karşı bile mücadele etmesi gerekmektedir. Metnin devamında da açıkça görülebileceği gibi, sorunun kaynağı olan kadın, çözümün kendisidir aynı zamanda: “Devrimci erkeği, düzenin bu bağlamdaki/özgüldeki ideolojik etkisinden kurtaracak olan da kadınlardır; kadının devrimci pratiğidir. Bin yılların ezen cinsinin varlık koşullarında, devrimciliğe cüret eden kadının, bu meselenin baş çelişkisi olduğu anlaşılmalıdır. Devrimci kadının, bu bilinçle, erkeğe ‘beni ezip horlama, bastırma, geri plana itme’ demesi abestir. Bu kurtuluş için yine erkeğe tutunmak değil de nedir?” *Halkın Günlüğü*, 1999: 17).

Birkaç paragraf önce partideki sübjektif (iradi/bilinçli) yansımadan bahsedenler birkaç paragraf sonra “bin yılların ezen cinsinin varlık koşullarından” söz etmektedir. “Devrimci erkekler” varlık koşullarının kadınların hazırladığı ezme mekanizmasını kullanmaktadır yoksa onlar neden kadınları ezsinler ki?

Benzer bir metin, 1 Mayıs 1999 tarihli *Atılım* gazetesindeki *Emekçi Kadın* sütununda karşımıza çıkar. Yazının başlığı “‘Mor İğne’yi Kendimize Batıralım”dır. “Çifte köleliğe mahkum edilmiş, ikinci cins yerine konmuş, kadınların kişiliğine boyun eğme, pasiflik, güçsüzlük yerleşmiştir.” Metinde, ezenleri (erkekleri) edilgen fiiller kullanılarak görünmez kılmak bir suç ortaklığı olarak yorumlanabilir. Yazara göre, devrimci kadınların mücadelede önlerini tıkayan onların köleliği içselleştirmiş olmalarıdır.

“Güçsüzdür, güvensizdir kendine, yol gösterici arar. Diğer bir ifadelendirmeye kendini yönetecek egemen bir güç. Ve bu da erkek olur genellikle.” (*Emekçi Kadın*, 1999: 4) Eğer bir içselleştirme varsa, bu içselleştirmenin gerçekleştirildiği ortamın hazırlayıcısı olanların da erkeklerin olduğunu söylenebilir. Yazarın bir kez daha, faileri gizlemekte ve gerçekliği tersinden kurgulamakta olduğu ileri sürülebilir. “Devrimci özgür kadınların en fazla kendilerini suçlaması gerektiğini” savunan metne göre kadınlar, “kendileriyle iki kat daha fazla savaşmalı; iki kat daha fazla okumalı, tartışmalı; devrim mücadelesinin tüm cephelelerinde iki kat daha fazla sorumluluk, risk almalı”dır.

1980’lerin sonunda, Türkiye solunda cinsiyetçilik üzerine bir sorgulama süreci başladığı ve bu sürecin de olumlu sonuçlar verdiği söylenebilir.⁸ Feminizmin eleştirilerinin görmezden gelinemeyecek kadar güçlü olduğu bir dönemde Sol, feminist talepleri belli bir alana hapsederek etkisiz kılmaya çalışmaktadır. Solun jakobenist-politikist kanadının “kadın sorununu” sosyalizm ile eklemleyebilmek bir yana yeni stratejilerle geleneksel yaklaşımını sürdürmektedir. Demokrat-katılımcı kanat ise, önemli sorunlarla karşılaşmakla birlikte, cinsiyetçilikten sıyrılmak konusunda daha çok mesafe kat etmiştir. ÖDP olumlu ayrımcılık uygulamalarıyla, özel alan dahil kadınlara yönelik şiddeti sorunsallaştırmasıyla, siyasette kadınların önünü açmak için çabalayan örgütlerin başında gelir. Ama ÖDP de henüz geleneksel yaklaşımlardan kendisini tamamen kurtaramamıştır.⁹ Örneğin 1990’ların başında, ÖDP’nin öncülü SBP (Sosyalist birlik Partisi) girişiminin sözcüsü olan Oral Çalışlar, *Cumhuriyet* gazetesinin, ‘nasıl bir sosyalizm?’ sorusuna, ‘erkeksi olmayan bir sosyalizm’ yanıtını verir. Çalışlar’ın bu yanıtı, parti kurucuları içinde müthiş bir tepki görür. “İşte dediler ‘sen ibne sosyalizmini savunuyorsun, kart sosyalizmini savunuyorsun, halk bizi tutmaz, böyle açıklamalar yapma’” (Yıldırım/Meryem, 1997: 24). Tüm olumlu gelişmelere rağmen ÖDP’de kadınlar hâlâ “davet edilendir.”¹⁰ Necla Akgökçe ÖDP’nin kuruluş

8 Bu olumlu sonuçların trajedileri su yüzüne çıkarabileceğini gösteren bir olaya Ertuğrul Kürkçü tanıklık etmiştir. Kürkçü Avrupa’da sürgünde olan ve Sol’da kadın sorunu konusunda dönüşüm için yazılar yazan bir arkadaşına konuk olur. Sohbet sırasında, Kürkçü’nün “erkek feminist teorisyen” olarak nitelendirdiği arkadaşı ortaya, ‘İşte biz eskiden böyle şeyler ortaya koyduk. Fakat şimdi bu eleştirilerimizle yeni bir dönem açıldı. İşte geliştiriyoruz hareketimizi’ demiş. Eşi ise, ‘iyi ama senin on yıl önce eteğimin boyu yüzünden bana yaptığın hakaretlerden ötürü benim içimde açılan yarayı kim tamir edecek? Ben onunla yaşamaya devam ediyorum’ yanıtını vermiş. (Yıldırım/Meryem, 1997: 24).

9 ÖDP’nin hanesine yazılan olumlulukların pratikteki sonuçlarını değerlendiren Düzkan, ÖDP’nin, “kadınların toplumsal devrim için yapabileceklerinin önündeki toplumsal engelleri kaldırmak konusunda solun diğer kesimlerine göre ciddi bir üstünlüğünün olmadığını savunur (Düzkan, 1999: 24).

10 “Özgürlük ve Dayanışma Partisi kuruluş sürecinde bir bileşen ve toplumun ezilen bir kesimi olarak kadınlar ve feministler de davet edildi.” (Bireşim, tarihsiz: 47). ÖDP’nin en kalabalık bileşeni olan Devrimci Yol kökenlilerin, ÖDP’nin 1997’deki kongresi için çıkardığı ‘*Bir Adım Daha*’ broşürü erkek cinsiyetçiliğin nasıl olabileceğini sergilemektedir. Öncelikle feminist hareket üzerine çeşitli saptamalar

sürecinde kadınların yer almadığını belirtir: “Toplantılarda kadınların tahta sandalyelerde oturup söylenenleri dinlemeleri, kürsüden atılan erkeksi nutuklara dış gıcırdatmaları, ara sıra baş sallamaları veya kulislerde yakınlarındakilere fikir beyanında bulunmaları, onların sürece katıldığı anlamına gelmez”(Bostancıoğlu vd., 1996: 381).

Türkiye solunun geçmişine göre önemli bir mesafe kat ettiğini söyleyebileceğimiz demokratik-katılımcı siyasal kültürü benimseyenlerin kadına bakışında ise ne kadar yol aldıkları Necla Akgökçe ile benzer bir deneyimi paylaşan Zehra Başar’ın makalesinde görülebilir:

“Gerçekten şaşırtıcı; ‘Yeni bir sol kültür yaratalım. Kendimizi değiştirelim. Kadınların söyleyecek çok şeyi var’ dendiğinde, ‘Bitirelim şu konuşmaları da asıl meselemize dönelim, zaman kaybediyoruz. Şimdi sosyalistlerin birliği var gündemde’ diyerek kendi aralarındaki tartışmalara boğulabiliyorlar. (...) Ve sosyalist kadınların neden uzak durdukları, sayılarının neden bu denli az ve sosyalistlerden umutsuz olduklarını hiç düşündüler mi, tartıştular mı? Kaba bir cinsiyetçilik yaklaşımının kadınların uzak durması sorusuna yanıt olamayacağını anlayabildiler mi? Sosyalist harekette kendilerini *hiçmetli* konumunda görmüş ve bunu yaşamış olan kadınların, feminizmle kendilerini çözmeye başladıktan sonra, sosyalizm adına yapılanların, şu an yaşadıklarına ve yaşamak istediklerine ters düştüğünü fark edebildiler mi? (...) Gerçekten şaşırtıcı; sosyalizm adına olsa bile ‘erkek’ olmak *istemeyen*, kapalı kapılar ardında yaşamak *istemeyen*, başkaları adına kararlar almak *istemeyen* ve ‘Her şey bugünden başlar; Devrim de bugünden başlar’ diyen, ‘Yarın Değil Şimdi!’yi savunan kadınların hâlâ kendilerini kabul edileceğini savunuyorlar.” (Başar, 1990: 61)

Jakobenist-politikist örgütlerde kadınların hane dışına çıkıp kamusal yaşama katılmaları hâlâ önemli bir sorun olduğu söylenebilir. Örneğin, *Kurtuluş* dergisi, yeterince ‘devrimci’ bulmadığı ÖDP İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayı Vicdan Baykara’ya “Sen en iyisi evinde otur” çağrısını yapabilmektedir. (BDY Kurtuluş, 1999: 37)

Kadınların geleneksel cinsiyete dayalı işbölümü dışında Türkiye solunun özellikle de jakobenist-politikist kanadın içinde yer almasının, kadınların kimliklerini ve bu kimliğin kaynaklık ettiği taleplerini “o büyük güne” kadar bastırmalarına bağlı olduğu açıktır. Üyelerinin gündelik yaşamlarını denetim altında tutma görevini üstlenen jakobenist-politikist örgütler var olduğu sürece de bunun böyle olacağı söylenebilir. 1999 yılının Mart ayının ortalarında girdiği çatışmada öldürülen TİKKO’nun ilk kadın gerilla komutanı Ayfer Celep’in ardından yazılan bir yazıda, sola yöneltilen cinsiyetçilik eleştirilerinin ciddiye alındığını görülebilir; gerilla kadın erkeğe tabi bir kadın değildir.

yapılır: Feminist hareket özel alana sıkışmış ve sönmüştür. Feminizmin yeniden yükselişe geçmesi Türkiye’nin diğer sorunlarına yönelmesiyle, ÖDP içinde siyaset yapmasına bağlıdır. ÖDP’de de her istediklerini yapamazlar: “Kadınların ÖDP’de kendilerine dair söyleyecekleri ÖDP’nin program ve tüzüğüyle sınırlıdır.” (age: 51).

Ama Berktaş'ın da belirttiği gibi, 'kurallarını erkeğin koyduğu ve yürüttüğü bir oluşum'a tabiiyet önceki erkeğe tabilik konumunun yerini almış görünüyor: her şeyin üzerinde olan partinin, özel alanı da kapsamaya çalışmaktadır. Kendilerinin otuz yıldır gerilla savaşı verdiğini öne süren bir örgütün, daha yeni bir kadın komutana sahip olması kadınların karar mekanizmalarından dışlandığının bir göstergesidir. *"Tüm ilişkilerinde, üzerine basarak belirtmek istiyorum, sevgi ilişkisinde de erkeğe tabi bir kadın değil, devrimci bir kadın oldun.* Ve parti değerleri, parti görevleri, her zaman her şeyin üzerinde geldi senin için. Yine üzerine basa basa belirtmek gerekiyor, kadının erkeğe bağlı olduğu, tabi olduğu toplumumuzda, *özellikle sevgi ilişkilerini özel yaşam olarak algılayanlara, bizim için özel yaşam denen bir tarzın olmadığı, devrimci-Partili yaşam tarzının her şeyin üstünde olduğunu birzgat pratiğininle kavratılardan oldun."* (Özgür Gelecek, 1999: 14) Aynı yazıdan, Ayfer'in bir sevgilisinin olduğunu, ama her şeyin herkesin, dolayısıyla partinin gözetiminde ve denetiminde olduğunu öğreniyoruz.

8 Mart Emekçi Kadınlar Günü/8 Mart Dünya Kadınlar Günü

1999 yılında 8 Mart günü dolayısıyla tüm sol dergiler sayfalarında 8 Mart'a ve kadın sorununa ilişkin yazılara yer verdiler. Bunlara bir bütün olarak baktığımızda, bir çok ortak nokta belirlenebilir. Hatta söyleşiler dışında hepsinin aynı yazarın elinden çıktığı bile düşünülebilir. Bu konudaki yazıların ortak noktalardan biri bu yazıların dergilerin arka sayfalarına atılmış olmasıdır. Abdullah Öcalan'ın yakalanması gibi önemli bir olayın gündemdeki önceliği bunun nedeni olarak gösterilebilir. Ama geçmiş yıllarda da durum farklı değildir. Diğer bir ortak nokta ise, 8 Mart'ın Dünya Kadınlar Günü değil, Emekçi Kadınlar Günü olduğunu kanıtlama çabasıdır. *Özgür Gelecek* dergisinde konuyla ilgili söyleşilerin sunuş yazısı, emekçi kadınların kimliğinin betimlenmesiyle başlar: *"8 Mart, insanca yaşam için verilen onurlu mücadelede feda olmanın bedel ödemenin bilince çıkarıldığı gün. 8 Mart, kendi kabuğunu kıran, artık dört duvar arasından çıkan ve kavgada erkek emekçilerle omuz omuza yer alan emekçi kadının günü. (...) 8 Mart her sınıftan kadınların değil, emekçi kadınların günüdür."* (Özgür Gelecek, 1999: 14)

Alıntıdan da görülebileceği gibi, belirtilmeyen bir ötekinin varlığı açıktır: başkaldırmayan, erkeklerle omuz omuza mücadele etmeyen, hatta 'onursuz' kadınlar. 8 Mart, Türkiye solunun jakobenist-politikist kanadına göre, komünist olmayan, ('kadınlar' sözcüğüne eşlik eden iyelik ekine bakacak olursak da) onlara ait olmayan kadınların günü değil. Söyleşi yapılan kadınlardan ikisi de benzer bir tutumu sergiler; burjuva kadınlara 8 Mart kapıtılmayacaktır, Tansu Çiller ile kendileri bir değildir ve hatta onlar kadın bile değildir. (Özgür Gelecek, 1999b: 36) Yine aynı yerde, Ayşegül İldal, "kokteyllerde kutlamak olmaz, grev çadırlarında, alanlarda kutlanmalı" derken benzer bir kadın kimliği vurgulasa da 8 Mart'ı emekçi kadınlarla sınırlamıyor, 'mücadele

eden' [erkeklerin de] herkesin günü olduğunu öne sürüyor. (Özgür Gelecek, 1999b: 36)

Burada ele alınan, jakobenist-politikist kanadın dergilerindeki yazıların çoğu öncelikle 8 Mart'ı ele alır. 8 Mart, Emekçi Kadınların Günü (yukarıda gösterilmeye çalışıldığı gibi, sosyalist kadınların günü) olarak kurgulandığından olsa gerek, kadınların kamusal alanda (fabrikada, işkencede vb.) yaşadıkları sorunlar sıralandığı; hane içinde ve onun uzantısı olarak çalışma mekanlarında cinsiyete dayalı geleneksel işbölümüne hemen hemen hiç vurgu yapılmadığı gözlenebilir.¹¹ Tek istisnası, kendisiyle söyleşi yapılan bir kadın deri işçisi, hane içindeki sorunları sıraladıktan sonra: "İşyerinde de kadınlara hep ikinci sınıf gözüyle bakılıyor. Mesela fabrikalarda erkek işçiler makinelerin önünü süpürmez. Kadınlar süpürür. Niyey? Siz kirletiyorsunuz. Bayanların eli daha yatkınmış. Ben bunları çok yaşadım. Çalıştığım fabrikayı üç ay ben süpürdüm." (Özgür Gelecek, 1999b: 36)

Söz konusu yazılarda, tek bir cümleyle olsun aile içi şiddetten bahseden tek bir yazının bile yayınlanmamış olması düşündürücüdür. Cinsel şiddet işkencehanelerde vardır. " (Özgür Gelecek, 1999c: 36) Kadınların kamusal ve özel alanlarda karşı karşıya olduğu sorunlara çözüm önerileri bu dergilerin sayfalarında yer almaz.¹² Dolayısıyla bu yazılarda, 'birlikte omuz omuza mücadele edilen' erkeklerin bu konuda neler yapabileceğine ilişkin önerilere rastlamak da olası değildir. Şüphesiz sorunlar vardır, sorunların çözümü ise geleneksel ahlaka havale edilir ya da kadınların kendilerine. (Halkın Günlüğü, 1999: 17)

11 Bu durumun en çarpıcı örneklerinden biri *Yeni Bir Dünya İçin ÇAĞRI* dergisinin Mart sayısında karşınıza çıkar. 8 Mart'a ilişkin iki tam sayfalık yazıda hane içinde kapatılmış kadınlara ilişkin tek bir cümle yer alıyor. "Kaldı ki, kadınların önemli bir bölümü 'ücretsiz aile işçisi' konumundadır (age, 1999: 12).

12 Kimi çözüm önerilerine burada yer vermeyi uygun buldum: "Bugün özgürlüğünü koparıp alma mücadelesi, özellikle Türk işçi, emekçi ve genç kadınları için, Kürdistan devrimini Batı'da da devam ettirmek ve başlayan devrim yangınının alevlerini harlandırmaktan geçer," (*Yaşam ve Politika*, 1999: 3). "Kadının kendi insanlık onuruna sahip çıkabilmesi, tüm pisliklerin ürettiği kapitalist sisteme karşı mücadele etmesinde ve insanca yaşayacağı bir toplumsal sistem olan sosyalizm için devrimci sınıf mücadelesinde yerini almasıyla olanaklıdır. Yaşamın bütün alanlarında, evde, tarlada, hizmet sektöründe, üretimde çalışan kadınların gerçek kurtuluşu ve özgürleşmesi işçi sınıfının kurtuluşuna bağlanmıştır." (*Kızıl Bayrak*, 1999: 28) ya da "Devrim programımızda emekçi kadının kurtuluşunun nasıl olacağı çözüme kavuşturulmuştur. Bütün temel problemler gibi, emekçi kadının da karşı karşıya kaldığı aşağılık ortamdaki kurtuluşu, soruna kaynaklık eden sistemin değişmesiyle mümkündür. Yani demokrasi sorununun çözümü gibi, kadın sorununun çözüme kavuşturulması da esasen proletaryanın önderlik edeceği devrimle mümkün olacaktır," (*Halkın Günlüğü*, 1999: 16) gibi çözümü belirsiz bir geleceğe erteleyen çözüm önerileri de yok değildir. *Halkın Günlüğü* dergisindeki yazının devamında, "Nasıl ki sorunu yalnızca 8 Mart'tan 8 Mart'a 'hatırlamak' kavrayışsızlığa, soruna programsal anlamda doğruları ifade ederek, günün gereklerine uygun pratikler dahilinde yaklaşmayı, sorunu devrim sorununa havale etmek de bir o kadar ahmaklık anlamına gelecektir." denmesine rağmen, üretilen çözüm önerisi, kadınları mücadeleye kazandırıp 'özgürleştirmekten' ibarettir. Aynı yazıda devrimci kadınları kişilik parçalanmasına sürükleyecek (patriarşininkinden hiç de farklı olmayan) öneriler yer almaktadır. Bunlara metnin akışı içinde değinilecektir.

Sendikaların 8 Mart'ın anma programı ile ilgili olarak *Özgür Gelecek* dergisinin erkek bir sendikacıyla söyleşi yapmasının üzerinde durmasak bile, sendikacının söyledikleri oldukça ilgi çekicidir. Bu söyleşi, sosyalist bir sendikacının temsil ettiği insanlara elitist/eril bakışına iyi bir örnektir: “8 Mart'ta bütün kitleyi katmak için bir düğün salonu kiralayıp oraya bütün kadınların getirilmesi, onlara yönelik sendikamızın folklor çalışması, kadınlarla ilgili etkinlik, kadın sorunlarıyla ilgili bilgi verilmesi ve çeşitli konuşmalar yapılacaktır.” (*Özgür Gelecek*, 1999d: 38) Kadınların/ kitlenin edilgenliği dikkat çekicidir.

Jakobenist-politikist tarzı benimseyen örgütlerin tamamı, kadınların ‘cinsel, sınıfsal ve ulusal sömürünün’ mağdurları olduğunu (Mao'nun değişiyse “kadınlar sırtlarında dört dağı taşırlar”), özgürleşmelerinin toplumsal kurtuluş mücadelesine katılmalarına bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Hatta *Kızıl Bayrak* dergisi, mücadeleye katılmayan kadının adının olmadığı, katıldıktan sonra da adının ‘özgürlük’ olacağını öne sürer.¹³

Ayşegül Devecioğlu'nun “Kadın Hareketi Üzerine Bazı Düşünceler” başlıklı makalesinden yaptığım uzun alıntıda da vurgulandığı gibi, sosyalist harekette ‘politik alan ve özel hayatın birbirinden farklı algılanmasının’ (Devecioğlu, 1990: 51) yol açtığı sorunların bir bütün olarak sosyalist hareketin 8 Mart'a ve feminist harekete bakışını şekillendirdiği öne sürülebilir. Bu nedenle ‘alanı burjuva feministlerine kaptırmayalım’ çağrıları¹⁴ yapılır; 8 Mart salt emekçi kadınların günü olarak nitelendirilerek etrafı çitle çevrilip korumaya alınır; yine bu nedenle ‘cinsel sömürü’ ıskalanıp sınıfsal ve ulusal sömürü ön plana çıkarılır.

8 Mart dolayısıyla ‘alanlara, özgürleşmeye’ çağrıları yapan Türkiye solunun jakobenist-politikist kanadının, kadınların hane içinde yaşadıkları sorunları görmezden geldiklerini daha önce de vurgulandı. Bu nedenle 8 Mart'tan 8 Mart'a hatırladığı kadınların haneye kapatılmışlıklarını çözmek gibi bir kaygısı olmayan jakobenist-politikist tarzı benimseyen parti ve örgütler, kadınları siyasal anlamda toplumsallaştıramamaktadır. Bununla birlikte, 8 Mart'ı ‘devletin/ feministlerin içini boşaltma’ çabalarına karşı, 8 Mart'ı emekçi kadınlarla (daha doğrusu sosyalist kadınlarla) sınırlamaları solun kitleselleşmesinin ve marjinallikten kurtulmasının önündeki engeldir.

13 “Onun adı henüz yok. Adı olmayan milyonlarca işçi kadından biri. Adı yok, çünkü henüz kavgayı seçmedi. (...) En büyük öğretmeni olmuştur bu direniş. Proletarya sosyalizmi için katılır parti saflarına, kavgaya atılır ve adı olur: Özgürlük.” (*Kızıl Bayrak*, 1999: 13).

14 “Bugün burjuva feministlerin geldiği nokta, kendi ifadesiyle ‘kadın çalışmaları’ adlı yeni alan aracılığıyla düşünce yapılarını, ekolojik/anti-nükleer akımlar aracılığıyla da doğal ve siyasal çevreyi geliştirmek, yani burjuva partülerin bir uzantısı haline gelmektedir. Tüm bunlardan ötürü şu ya da bu sebeple boş bırakılan *bu alanı feministlerin doldurmasına göz yummak* demek, artık bu düzen içinde dahi işçi ve emekçi kadınlara bir şey vaat edemez hale gelmiş feminizmi kutsamak demektir, kadınların köleliğine gözleri kapamak demektir.” (abc) Bu makalede kısa bir feminizm tarihi yer almaktadır. Ama önemli çarpıtmalarla birlikte, (*Yaşam ve Politika*, 199: 3).

Kutsal Ailenin Keşfi

Komünist Manifesto'da Marx ve Engels iki tür aile olduğunu belirtir. Onlara göre, proleter aile, kapitalizmin gelişmesine koşut olarak kadın ve çocukların üretim sürecine katılması ile birlikte sönmülmektedir. Burjuva aile ise, özel mülkiyetin sürekliliğini amaçladığından, özel mülkiyetin ortadan kalkmasıyla birlikte o da sönmülenecektir. *Manifesto*'dan bu yana Marksist kuramın aileye bakışında önemli gelişmeler olduğu söylenebilir. Marksist kuramcılar, ailenin “kadın emeğinin erkekler tarafından denetlenmesinin ve bu emeğe el koymanın ayrıcalıklı mekanı olduğunu” ortaya koydular. (Nesrin Tura, 1998: 128) Faşizmin yükselişinin ardından, ailenin toplumsallaşmadaki rolünü sorgulayan kuramcılar hızla arttı. Althusser, devletin ideolojik aygıtlarının arasında aileye de yer vermiştir. Marksist kuramın aileye olumlu değerler yüklemesi beklenemez. Buna karşılık burada, Türkiye solunun aileyi olumlayıp yeniden ürettiği öne sürülecektir.

Aile konusunda önemli bir kırılma, Sovyet Devrimi'nin ardından yaşandı. Sovyetler Birliği'nde 1918'de çıkarılan seküler aile yasasıyla eşler yasal olarak eşit hale geliyordu. Aynı yasayla, kadınların eşlerinin ikametgahında yaşama zorunluluğu ve işe girmede eşlerinin izni koşulu kaldırılmıştı. Evlenmek artık basit bir kayıt işleminden ibaretti ve eşler kendi soyadlarını koruma hakkına sahipti. Evlilik dışı doğan çocuklar, evlilik içinde doğmuş çocuklarla eşit haklara kavuşuyor, kadın başkasıyla evli olduğunda dahi babasının kaydına geçiriliyorlardı. Eşlerin rızası olduğunda boşanmak için mahkemeye baş vurma gerekmiyordu; mahkeme kararı yalnızca eşlerden birinin boşanmak istediği durumda gerekliydi. 1919'da Komünist Partisi kadınların toplumsal yaşama katılmasının önündeki engelleri kaldırmak için (toplu yemekhaneler, kreşler, çamaşırhaneler gibi), bir dizi önlemleri programına aldı. 1920'de kürtaj yasallaşmış ve eşcinsellik suç olmaktan çıkarılmıştı. Lakin, sürecin tersine dönmesi ve ailenin restorasyonu için çok beklemek gerekmedi. 1934'de eşcinsellik yeniden suç olarak tanımlandı. 1936'da kürtaj yasaklandı. Anayasa'da 'analık değerlerini alçaltma' olarak değerlendirilen kürtaj, devlete karşı işlenmiş bir suç olarak tanımlandı. 1944'de çıkan bir kararnamede, sadece resmi kayıtlara geçmiş birlikteliklerin evlilik sayılacağı ilan ediliyor, boşanma pahalı ve zahmetli bir iş haline geliyor ve evlilik dışı çocukların statüsü geriye döndürülüyordu: Artık evlilik dışı çocukların babalarının, çocuklarına karşı bir sorumluluğu yoktu. Ev işlerinin toplumsallaştırılması da aynı kaderi paylaştı. (Savran, 1998: 26-27)

Ailenin devrim sonrası sönmüleneceği iddiasının yerini, ailenin ortadan kaldırılamayacağını gizli itirafına bıraktığı söylenebilir. Devrimin yaşanmadığı ülkelerdeki sosyalistler ise, gündelik yaşamlarını, kaldıkları yerden sürdürdüler. Evlilikten daha beter olduğu düşünülen bir olgunun (bireyin) varlığı evliliği savunulması gereken bir kuruma dönüştürmüştü. Bir kez daha, sınırları zorlamak yerine geleneklere

yaslanmak ağır bastı. Aile kutsandı.¹⁵ Devrimcilerin kurduğu aile ile geleneksel aile arasında iki temel farklılığın olduğu söylenebilir: Farklılıkların ilki, birlikteliğin (ailenin) başlamasına ve son verilmesine karar verecek olan devlet değil, örgüttür. İkincisi ise, birliktelikler burjuva değil, “proleter” olmalıydı. Burjuva aile özel mülkiyetin sürdürülmesinin bir aracıydı, proleter aile ise farklıydı çünkü o aşka dayanıyordu. Aşkın yüceltilmesi oldukça dramatik sonuçlarıyla birlikte sosyalistlerin ilişkilerini belirlemeye başladı. Yüceltilen değerlerin (kaosa karşı düzen,¹⁶ fedakarlık, yaşamın zorluklarını paylaşma, sevgi ve saygıyı emek harcıyarak büyütme gibi) kadınların özel alana kapatılmışlıklarına boyun eğmeleri için önlerine sunulan bir ideolojinin parçası olduğu ise görmezden gelindi.

Ailenin yüceltilmesi ile birlikteliklerin başlaması ve sürmesi konusunda devletin otoritesinin yerini örgütünkünün almasının sayısız örneği, bugün solcuların anlatımlarında bulunabilir. Çiftler örgütün denetiminde olmayan ilişkilerini örgütten gizlemeye çalıştı. Tıpkı babalarından gizlemeye çalıştıkları gibi (Berktaş, 1998: 124). Burada bu örneklerden üçüne yer verildi:

1967 yılında, Müfit Özdeş ve kendisi gibi ODTÜ Sosyalist Fikir Klubü'nün yönetim kuruluna üye olan bir arkadaşı, sevgilileri ile aynı evi paylaştıklarından dolayı yönetim kurulu toplantısına konu olurlar. Yönetim kurulunu oluşturan yedi kişiden Özdeş ve arkadaşı, toplantının konusu olduklarından oy kullanmazlar, geriye kalanlardan bir tek Sinan Cemgil lehte oy kullanır. Çoğunluk oyuyla “*ya evlenin ya da ayrılın*” kararı çıkar. Özdeş ve sevgilisi evlenir diğer çift ayrılır (Tayla/Şimşek, 1987: 53).

1971 yılında hapisshaneden çıkan biri, “çalışma yapmak” için bir köye gider. Birkaç ay sonra gittiği köyden gelen habere göre, köyden bir kızı sevmiş ve evlenmek istemektedir. “Ama kendisi çevrede öyle bir hava yaratmıştı ki, en başta köylüler büyük hayal kırıklığı içine girdi. Nasıl olurdu da, bir Tanrı gibi gördükleri bu insan, evlilik gibi sıradan bir davranış içine girerdi? Bu insan bütün hayatının kendilerine adamamış mıydı? Köydeki bütün kızların ‘bacısı’ olduğunu, kendisinin devrimle evli olduğunu söylemiyor muydu? Peki nereden çıkmıştı şimdi bu evlilik fikri?” Köylülerin bu kişiye saygılarını yitirmeleri üzerine örgüt yönetimi evlenmesine karşı çıkar. Evlilik yasaklamaya rağmen gerçekleşince de, örgütten bu kişi hakkında “*vur emri*” çıkarılır. Daha sonra bu emir yumuşatılarak “*hareketten atılmaya*” dönüştürülür.¹⁷

15 “Burada devrimci baba ve analarıyla gerekli diyalogu kuramayan, en önemli örgüt olan aile kolektifi içindeki yerini ve rolünü çeşitli sebeplerle ve toyluklardan ötürü göremeyen kimi genç arkadaşlara ...” (Öztürk,1997: 134)

16 Şebnem Atılğan'ın Sıdika Su ile yaptığı söyleşide, solun evliliğe bakışının tipik bir örneğini (geleneksel evlilik anlayışından hiç de farklı olmayan bir örneğini) veriyor. “Behice Boran bir gün bana ‘düşünebilir misin’ demişti; ‘böyle bir düzensizlik içinde bir düzen bekliyoruz evlilikten.’” (Atılğan, 1998: 11)

17 aktaran Cemal Şener, (Tayla/ Şimşek 1987: 48).

Evliliğin kutsanmasının sonucu birden fazla evlilik yapmış olmak, bir kişinin devrimci ahlaktan yoksun olduğunun bir kanıtı olarak görülürdü. “Örneğin, Doğu Perinçek’in ‘iki kez evlilik yaptığımı’ söylemek bizim tabanı (Cemal Şener’in üyesi olduğu örgütün tabanını) rahatlatırdı.” (Tayla/ Şimşek 1987: 48).

Aşkın yüceltilmesinin dramatik/komik sonuçlarından biri Doğan Akhanlı’nın *Denizi Beklerken* romanında bulunabilir: Romanda, Saime adlı bir kadın, romanın baş karakterlerinden biri olan Demiralp ile birlikte olmak istediğini söyler. Demiralp, “sana aşık değilim” sözleriyle Saime’yi reddeder. Saime bunun üzerine: “Moloz! Buldun bir yarık, yap işte! Senden aşık olmanı bekleyen mi var?” der. (Akhanlı, 1998: 102) Aynı romanda Demiralp, Sibel adında bir devrimci kadına aşiktir. Sibel’e açılması tam üç yıl alır. Açıldığında da Demiralp’e aşık olan ve Demiralp’in açılmasını bekleyen Sibel, bu kadar süre açılmayı beklediğinden dolayı Demiralp’ten intikam alır. Demiralp’e karşı aynı duyguları beslemediğini ileri sürer. Demiralp özür diler ve okulunu bırakarak memleketi Ünye’ye gider. Bir süre ayrı kalırlar. Sibel Demiralp’in gönlünü almak ve onunla birlikte olmak için gittiği Ünye’de, Demiralp’in ölüm haberiyle karşılaşır.

Akhanlı’nın romanının bir başka karakteri olan Yusuf ise, diğer sosyalistlerden yaptığı okumalar ve empatisi sayesinde farklılaşmıştır: “İlk cinsel deneyimlerini, hem de aşık olmadan, bir anlık zaaf yüzünden, yüzleri kızarak anlatan kız arkadaşlarına karşı hoşgörüsünü rastlantıyla okuduğu Rosa Lüksemburg biyografisine borçluydu. ‘Almanlar için doğru olan bizim için niçin tabu oluyor ki...’” (Akhanlı, 1998: 231)

Erkek ve kadın militanlar için idealler ile karşı cins arasında seçim yapmak zorunda kaldıklarında hangisini seçmeleri gerektiği konusu aşkın yüceltilmesinin önemli bir ipucunu verir. Atilla Tokatlı’nın *Devrimcinin Ölümü* adlı romanında sorulduğu gibi, ‘bir arada yürüyebilir mi iki özveri tarzı?’ sorusuna militanların, yine aynı romanda olduğu gibi, “devrim” aşkını tercih etmelerini sağladığı öne sürülebilir (Tokatlı, 1987: 92). Yare beyaz gelinlik giydirilmesi, vatana kızıl gelinlik giydirilmesinden sonraya kalır.¹⁸

Onun Bunun Kadınları

Murat Belge *Türkiye Dünyanın Neresinde?* adlı kitabında Türkiye’nin siyasal kültürünü ele aldığı bölümde tartışma kültürünün öğelerini betimlemektedir: “Türkiye’de yalnız siyasi değil, her türlü tartışmada, karşı tarafı *fiziksel değil ama manevi anlamda imha etmeye yönelik bir şiddet ve saldırganlık* geleneksel olarak vardır. Siyasette her türlü karalamaya alışmışızdır ve bu karalamalar varolan toplumsal önyargılara, şovenizme, gelenekçiliğe, taşrahılığa kısacası Türkiye’nin kültür hayatının bütün yetersizliklerine dalkavukluk eden bir hava ve üslupla yerine getirilir.” (Belge, 1989: 93)

¹⁸ “Beyaz Gelinlik”, anonim marş, seslendirenler arasında Ali Asker, Grup Yorum ve Sevinç Eratalay sayılabilir.

Benzer bir biçimde, Yıldırım Türker de, “düşmanı kirletme, aşağılama amaçlandığında bunun hâlâ kadınların üstünden yapıldığını” (Türker, 1999: 3) vurguluyor. Türkiye Solu da bu karalama kültürünün dışında değildir. Cinsiyetçilik açısından baktığımızda “düşmanı kirletmenin kadınlar (ve eşcinseller) üzerinden” yapılmasına sayısız örnek bulabiliriz. Burada sadece birine yer vermenin yeterli olacağını düşünüyorum.

Adnan Özdemir’in “Kımlı ve Süne Türkleri” adlı “mizah” yazısında, “Anadolu’nun herhangi bir köyüne gitseler, büyük ihtimalle tecavüze uğrama tehlikesine maruz kalacak kadar ‘bakımlı’ bir sürü değerli yazarımıza” devlet yönetimi teslim edildiğinde ne yapacakları ele alınır. ‘Aise Sarman’ın [kastedilen Hürriyet’in yazarlarından Aysel Arman olabilir.] yapacaklarına gelince: “Haydar Dümen yakalanıp idam edilir ve sloganı ‘Boy işlevden daha önemlidir!’ olan yeni bir dönem başlardı. Herhalde ilk yapacağı işlerden biri, her ile ve ilçeye cinsel özgürlükleri geliştirmek üzere birer libido fabrikası açmak olurdu. Yaşantının hiçbir alanında cinselliği unutmamak için bütün yemek ve çalışma sandalyeleri kendiliğinden, dildolu olurdu. Sokaktaki elektrik direkleri ani krizlerde kullanılmak üzere, dildolu imal edilirdi. Şarkılar değişirdi, ‘Orada bir dildo var dolapta...’ Herkes aşırı dildolanma sonucu, sağa sola kalça hareketleriyle yürümeye başlayacağından, memleket toprakları Akdeniz Karadeniz arasında kırıtmaya, kayık gibi sallanmaya başlardı. Oramıza, buramıza deniz suyu sıçrardı. Eşek, kutsal hayvan ilan edilirdi. Eşek Üretim Çiftlikleri’nde yetiştirilen on binlerce eşek şehirlere salınırdı, her gördüğümüzde de bu hayvanlara selam vermek zorunda kalırdık.” (Özdemir, 1999: 12)

Üçüncü Cinsle Olan İlişkiler

Cinsiyetçiliğin önemli bir görünümü eşcinsellere karşı aldığı tutumdur. Eşcinseller heteroseksizmin dışına çıktıklarından ve onun bir alternatifini oluşturduklarından dolayı cinsiyetçi ideolojinin hedefidir. Cinsiyetçi söylem eşcinselleri toplum dışı yaratıklar; tedavi edilmesi gereken hastalar olarak konumlandırır.

Son yıllara dek Türkiye solunun önemli bir kısmının eşcinsellere bakışının bu anlayıştan farklı olduğu söylenemez. Eşcinsel olduğundan şüphe edilenler görüldükleri yerde dövülür¹⁹, parti saflarından atılır (Küçük İskender, 1999: 9). Radikal Partililerin Aralık 1986 yılında yaptıkları basın açıklaması Türkiye solunun cinsiyetçiliğinin özeti niteliğindedir: “Türkiye’de ortaya çıkan sol, kontrolü altına aldığı yerlerde gençler arasındaki doğal birlikteliği yasaklayarak, devrimci ahlak zabıtaları kurarak, işçi sınıfının savaşını zayıflatmasın diye ‘aile’yi kutsayıp kadınların eşitlik mücadelesini örtbas ederek

19 12 Eylül öncesinde Murathan Mungan eşcinsel olduğundan kuşkulanan Devrimci Yolcular’ca dövülür. (Öküz, 1999: 11).

ve eşcinselleri dayak ve hakaretle baskı altında tutarak gerçekte nasıl dört başı mamur bir faşizm olduğunu ortaya koymuş bir soldur.” (*Yeni Gündem*, 1986: 30-31). Eleştirinin ağırlığı hemen fark edilir. Bununla birlikte, döneme ilişkin biyografiler ve otobiyografiler bu eleştirileri doğrular niteliktedir.

3-6 Şubat 1999 tarihleri arasında *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan, Doğu Perinçek’in eşcinsellik üzerine cinsiyetçi yazı dizisi yayınlandı. İddiasının aksine hiçbir bilimsel dayanağı olmayan yazı dizisi öylesine cinsiyetçi bir yapıya sahiptir ki, Küçük İskender’in söz konusu yazı dizisini eleştirdiği makalesinin başlığı “Perinçekizm: Yeni Bir Cinsel Faşizm Dalgası”dır. Türkiye solunun jakobenist-politikist kanadının, sessiz kalarak (ki İşçi Partisi’nde yaprak kıpırdasa bu kanattan hemen bir yanıt geldiği söylenebilir) Doğu Perinçek’in görüşlerini onayladığı söylenebilir.

Bununla birlikte Türkiye Solu’nda eşcinsellere farklı yaklaşan hareketler de vardır. ÖDP, kurulduğu günden bu yana, diğer tüm muhalif toplumsal akımların yanı sıra eşcinselleri de ÖDP çatısı altında politika üretmeye çağırılmaktadır. Eşcinsellerin ne ölçüde bu çağrıya yanıt verdikleri ise ayrı bir çalışmanın konusudur.

Halk Kadındır, Örgüt ise Erkek

Türkiye Solu’nda jakobenist-politikist tarzı benimseyenler, halkı edilgen, kendilerini ise etkin özneler olarak tanımladıklarından, verili siyasal kültür içinde bu tanımlamaya en uygun düşen metafor ise, kadın-erkek metaforu olduğundan, örgütlerin kendi etkinliklerini ele aldıkları yazılarda dölleyen (örgüt) erkek, döllenen (halk) kadın metaforuyla sık sık karşılaşılabilir:

“Tarzınız, yöneliminiz, bilinciniz Anadolu’nun toprağına, varoşun kalabalığına, göçün, göçmenin hasret rahmine binlerce tohum olarak saçıldı! (Eser, 1999: 12)

“Önder Savaş’ın dediği gibi, devrime cüret eden kadın, devrim doğuracaktır.(...) Çocuğumuzun adı devrim olacak!” (*Halkın Günliğı*, 1999: 17)

“Direnişimiz, halk kitlelerine güven vermiş, halkımızın yüzünü devrime, devrimcilere döndürmüş, Türkiye’nin devrime gebe bir ülke olduğunu bir kez daha göstermiştir.” (Okuyucu, 1998: 326)

Cinsiyetçilik konusunda Türkiye solunda kullanılan dil de önemli ipuçları vermektedir. Faşistlere hıncı olan “er”lerin cenk meydanına çağırıldığı;²⁰ faşizmin de avradının [Kazak Abdal’ın deyişine Timur Selçuk’un yaptığı ek-yn.] belleneceğinin duyurulduğu; “erkekçe ikrar etmek”ten (Yalçın, 1998: 26), “delikanlı olmak”tan (Bostancı vd., 1996: 152), “bileğine güvenen zaten bas bas bağırılmaz” dan (Bostancı vd., 1996: 153), “uç buçuk atırmak”tan (Bostancı vd., 1996: 154) söz edilen bir dilin

20 Marşın aslı, “Bu meydanda cengimiz var/ Er olan meydana gelsin/Faşistlere hıncımız var/Devrimciler safa gelsin”

eril ya da cinsiyetçi olmadığını, bu söylemin varolduğu bir ortamda kadınlar ile erkeklerin eşitler olarak omuz omuza mücadele ettiğini öne sürmek güçtür.

Kısaca özetlemek olursak: Geleneklerin ve feodal değerlerin köklü olduğu bir ülkede, sosyalizmin özgürleştirici perspektifinin yerini kolayca “halkımızın” gelenekleri ve muhafazakarlığı almıştır. Fatmagül Berktaş’ın dikkat çektiği nokta önemlidir: “Yalnız, halkımızın birçok anlayışının değiştirildiği ilan edilirken, nasıl olup da kadın konusundaki anlayışına ‘saygı’ göstermeye bu kadar teşne olduğu konusunda, kimse kafa yormuyor.” (Berktaş, 1998, 121)

Kaynakça:

Anonim Metinler:

Atılım Emekçi Kadın, (1999), “‘Mor İğne’yi Kendimize Batıralım”, 14, 1 Mayıs 1999.
BDY Kurtuluş, “Şehitler Üzerine Oy Hesapları Yapan Biri Daha: Vicdan Baykara” 22, 19 Mart 1999.

Bireşim, (tarihsiz), *Bir Adım Daha*, Ankara.

Halkın Günlüğü (1999), “8 Mart Cüretiyle Devrimci Savaşa-Özgürleşmeye” 38, 1-16 Mart 1999.

Kadın ve Ülke/Sosyalist İktidar Gazetesi Eki, Nisan1999.

Kızıl Bayrak, “Onlar Emekçi Kadının Mücadelesinde Yaşiyor!”, 93, 6 Mart 1999.

Maya, (1999), “Anaların Öfkesi Katilleri Boğacak”, 32, Şubat 1999.

Öküz, (1999), “Otuz İki Kısım Tekmili Birden Murathan Mungan”, 61, Haziran 1999.

Özgür Gelecek, (1999a), “Bitiremeyecekler, Varolacağız ve And Olsun ki; Sizi Kavgamızda Yaşatacağız!” 141, 2-15 Nisan 1999.

Özgür Gelecek, (1999b), “Yaşamın Yaratıcısı Emekçi Kadınlar: Her Gün 8 Mart Olmalı” 139, 5-18 Mart 1999.

Özgür Gelecek, (1999c), “8 Mart Özgürleşen Kadın Platformu’yla Yaşanan Çoşku” 139, 5-18 Mart 1999.

Özgür Gelecek (1999d), “8 Mart’ı Özüne Uygun Kutlayacağız” 138, 19 Şubat-5 Mart 1999.

Proleter Halkın Birliği (1999), “Kaypakkaya ile Birlikte/25” 71, 15 Nisan 1999.

Yaşam ve Politika (1999), “8 Mart’tan Ötesi Özgürlük” 1, Mart 1999.

Yeni Bir Dünya İçin ÇAĞRI 21, Mart 1999.

Yeni Gündem, (1986), “Radikal Partide Huzursuzluk” 42, 21-27 Aralık 1986.

Yeni Gündem (1987), “Gülten Çayan, Ertuğrul Kürkçü, Orhan Savaşçı...Anlatıyor: THKP/C, THKO, Dev-Genç, 12 Mart”, 53, 8-14 Mart 1987.

Diğer Metinler:

- Akhanlı, Doğan, *Kayıp Denizler 1: Denizi Beklerken*, İstanbul, Belge, 1998.
- Alpat, İnönü, *Popüler Türk Solu Sözlüğü*, İstanbul, Mayıs, 1998.
- Atılgan, Şebnem, (1998), “Türküler ve Yasaklar”, *Evensel Pazar* 7, 8 Kasım 1998.
- Başar Zehra, (1990), “Sosyalistlerin Tartışmaları ve Varolanın Ötesindeki Sosyalizm”, *Birikim*, sayı:11, Mart 1990.
- Belge, Murat, *Sosyalizm Türkiye ve Gelecek*, 2. Baskı, İstanbul, Birikim, 1989.
- Berktaş Fatmagül, (1995), “Türkiye Solunun Kadına Bakışı: Değişen Bir Şey Var mı?”, içinde, Şirin Tekeli (der), *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, 3. Baskı, İstanbul, İletişim.
- Berktaş Fatmagül, (1998), *Kadın Olmak Yaşamak Yazmak*, Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul, Pencere.
- Beşpınar, Mehdi, (1997), “En Uzun Koşuysa Türkiye’de Devrim Deniz Gezmış Onun En Güzel Yüz Metresini Koştı”, *Öküz* 36, Mayıs 1997, s. 2.
- Bostancıoğlu, Adnan, vd. (1996), *ÖDP Tartışmaları*, İstanbul, Alan.
- Çamuroğlu, Reha, (1998), “Resmi İdeoloji ve Aleviler”, *Birikim* 105-106, Ocak-Şubat 1998.
- Devecioğlu, Ayşegül, (1990), “Kadın Hareketi Üzerine Bazı Düşünceler”, *Birikim* 11, Mart 1990.
- Düzkan, Ayşe, (1999), ‘Kadınlar, Parti, Seçim...’, *Kurtuluş TPD* 2, Nisan 1999, s. 24.
- Eser, M. Ali, (1999), “Zirveleri Hedefleyen Zorlu Yürüyüş Etabının Şehitleri Ölümsüzdür”, *Özgür Gelecek* 140, 19 Mart-1 Nisan 1999.
- Hartmann Heidi, (1998), “Marksizm ve Feminizmin Mutsuz Evliliği: Daha İyiye Giden Bir Birleşmeye Doğru”, çev: Aytül Kantarcı, *Teori ve Politika* 13, Güz 1998.
- Hikmet Nazım, (1974), *Kurtuluş Savaşı Destanı*, 2. baskı, Ankara, Bilgi, 1974.
- Kadioğlu, Ayşe, (1999), *Cumhuriyet İradesi Demokrasi Mubakemesi*, İstanbul, Metis.
- Kınık Burhan, (1998), “Diğerleri Nerede?”, *Evensel Pazar* 7, 8 Kasım 1998.
- Küçük İskender, (1999), “Perinçekizm: Yeni Bir Cinsel Faşizm Dalgası”, *Öküz* 58, Mart 1999.
- Okuyucu, Yasemin, (1998), *96 Ölüm Orucu: Ölümün Ufkunda Zafer*, İstanbul, Yar, 1998.
- Özdemir, Adnan, (1999), “Kıvılcık ve Süne Türkleri”, *Sanal Ördek* 4, 29 Ocak 1999.
- Öztürk, Sırrı, (1997), *12 Mart 1971'den Portreler III*, İstanbul, Sorun.
- Savran, Gülnur, (1998), “Ekim Devrimi ve Kadınlar...”, *Özgürlük* 14, 15 Kasım 1998.
- Tayla, Levent/Şimşek, Hüseyin, (1987), “Türk Solunda Kadın-Erkek İlişkileri: Devrimciler Yine Aşık”, *Nokta* 45, 15 Kasım 1987.
- Tokatlı, Atilla, (1987), *Devrimcinin Ölümü*, Ankara, Başak.
- Tura Nesrin, (1998) “Manifesto’ya Rağmen Proleter Aile Nasıl Kurtuldu?”, *Sınıf Bilinci*

21, Yaz 1998 , s. 128.

Türker, Yıldırım, (1999), “Onun Bunun Kadınları”, *Radikal İKİ*, 7 Mart 1999.

Yalçın, M., “Güncel Politik Ortam ve Seçimler üzerine”, *Özgürlük Dünyası* 93, Aralık 1998.

Yıldırım, Hacer / Meryem, Hatice, (1997), “Sol ve... ”, *Öküz* 36, Mayıs 1997.

Zileli, Gün, (1998), *Babar ve Tipi*, İstanbul, Telos.

İzdivâc

Hayatta kadının vazîfesi ve san'atı izdivâc etmek ve netîcesinde vâlide, ev kadını, zevcinin ruh-nevâz refîkası ve çocuklarının müşfik mürebbiyesi olmak ve beşerin teksîr ve tekâmülüne hizmet etmektir.

.....

Erkeklerin medâr-ı iftihârı kuvve-i bedeniyye ve cesâret olmalıdır. Bilakis korkak, mütereddid; beden, fikren ve ahlâken sükût etmiş erkeklerden nefret ederler ve onlardan bir muhabbet ve câzibe duymazlar.

.....

İzdivâc, hissiyât-ı âliyye ile cem'iyet-i beşeriyyeye hizmet etmeyeceklere mesdûd ve memnû'dur.

[Muallim Şövalye] Hasan Bahri, *Kadınlara Mabsûs Penbe Kitab*, Dersaadet, 1919, ss. 12-13.